تعیین وضعیت پایگاه‌های کتاب الکترونیکی ازلحاظ کاربرد ابزارهای مدیریت استناد

مینا توسلی فرحی [۱] **الهه امتی** [۲*]

۱. استادیار، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز تحقیقات مدیریت اطلاعات سلامت، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، بندرعباس، ایران.

۲. کارشناس ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، مرکز توسعه تحقیقات بالینی مرکز آموزشی درمانی و پژوهشی هفده شهریور، دانشگاه علوم پزشکی گیلان، رشت، ایران.

مجله اطلاع‌رسانی پزشکی نوین؛ دوره اول؛ شماره اول؛ بهار و تابستان ۱۳۹۴؛ صفحات ۶۴-۵۷

چکیده

مقدمه: *ابزارهای مدیریت منابع یا استنادهای علمی جهت تسهیل در امر پژوهش و مدیریت استناد اطلاعاتی و استناد به کتاب، مقاله، پایان‌نامه و غیره استفاده می‌شوند. این مطالعه باهدف تعیین وضعیت پایگاه‌های کتاب الکترونیکی ازلحاظ کاربرد ابزارهای مدیریت استناد انجام‌شده است.*

روش‌ها: *این مطالعه از نوع کاربردی و به روش پیمایشی در سال ۱۳۹۲ انجام‌شده است. جامعه آماری شامل ۹ پایگاه اطلاعاتی علمی است که به روش هدف‌دار انتخاب‌شده‌اند. داده‌ها با استفاده از روش مشاهده مستقیم و با استفاده از وب‌سایت ابزار ارزیابی بانک‌های اطلاعاتی علمی (http://adat.crl.edu) گردآوری‌شده‌اند. داده‌های به‌دست‌آمده بعد از ورود به نرم‌افزار آماری Excel مورد تحلیل قرارگرفته‌اند.*

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن بود که ابزارهای به کار گرفته‌شده در پایگاه‌های موردنظر، به ترتیب RefWorks, Endnote, Email هر سه با ۷۸ درصد بیشترین کاربرد را داشته‌اند، سپس Reference Manager، ۳۴ درصد و ProCite، ۲۳ درصد کاربرد، در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

بحث و نتیجه‌گیری: *برای اینکه محققان رضایت بیشتری از پایگاه‌ها جهت استفاده در تحقیقات علمی داشته باشند، کاربرد نرم‌افزارهای مدیریت استنادها چون Reference Manager, Procite, EndNote RefWorks,BiblioExpress,BiblioScape در طراحی پایگاه‌های علمی و بالأخص پایگاه‌های فارسی امری لازم به شمار می‌آیند.*

کلیدواژه‌ها: *EndNote، ProCite، Reference Manager، RefWorks، مدیریت مرجع.*

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۹۲/۰۷/۰۹ اصلاح نهایی: ۹۳/۰۷/۱۰ پذیرش مقاله: ۹۳/۱۰/۲۱

ارجاع: توسلی فرحی مینا، امتی الهه. تعیین وضعیت پایگاه‌های کتاب الکترونیکی ازلحاظ کاربرد ابزارهای مدیریت استناد. اطلاع‌رسانی پزشکی نوین ۱۳۹۴؛ ۱(۱): ۶۴-۵۷.

مقدمه:

با افزایش سریع منابع اطلاعاتی الکترونیکی نیاز به ابزارهایی باقابلیت جستجوی آسان احساس می‌شود، چراکه استفاده از چنین ابزارهایی در مدیریت منابع یا استنادها محقق را متوجه این نکته می‌سازد که در کمترین زمان ممکن به مدیریت، جستجو و نگهداری نسخه‌های کامل و یا خلاصه منابع مورداستفاده در پژوهش و یا هر کار دیگر بپردازد. این ابزارها امکان صرفه‌جویی در وقت محقق و درنهایت مدیریت منابع موردمطالعه را تسهیل می‌سازند.

مدیریت پیشینه‌ها و مراجع مورداستفاده در یک تحقیق، همواره برای پژوهشگران امر مشکل و وقت‌گیری بوده است، زیرا یک محقق برای یافتن این مراجع، نیازمند جستجو در طیف وسیعی از منابع اطلاعاتی نظیر بانک‌های اطلاعاتی کتابشناختی، منابع تمام متن، تمام تصویر، نشریات الکترونیک و بالاخره اینترنت بوده و به علت تنوع فرمت ذخیره و بازیابی اطلاعات در این قبیل منابع، سازمان‌دهی و جمع‌بندی آن‌ها کاری وقت‌گیر و دشوار است [۱]. ازاین‌رو برای نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ میلادی اولین نسل نرم‌افزارهای مدیریت مآخذ معرفی و از آن زمان به‌سرعت رواج یافتند.

نویسنده مسئول:

الهه امتی

کارشناس ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی

مرکز آموزشی درمانی و پژوهشی ۱۷ شهریور، دانشگاه علوم پزشکی گیلان، گیلان، ایران.

تلفن: ۰۰۹۸۹۱۱۱۳۴۹۸۷۵+ پست الکترونیکی:elahehomatti@gmail.com

نکته بسیار مهمی که در مورد این نرم‌افزارها قابل‌ذکر است، صرفه‌جویی در وقت محققان و دانشجویان است. در هر مرحله‌ای از تحقیق، استناد به منبع، به‌عنوان بخشی از جستجوی پیشینه‌ها لازم است. اگر پژوهشگر خیلی سازمان‌یافته در مورد منابع عمل‌نکرده باشد، پیگیری منابع می‌تواند بسیار وقت‌گیر و پیچیده باشد. اغلب اوقات، امکان از دست دادن و یا حتی فراموش کردن برخی از منابعی که محقق بخش حیاتی از اطلاعاتش را از آن به دست آورده است، وجود دارد. نرم‌افزارهای مدیریت استناد، برای کمک به وظیفه ثبت و استفاده از منابع به شکلی بسیار ساده ایجادشده‌اند [۲].

امروزه محققین می‌خواهند بدانند که چگونه منابع الکترونیکی مناسب را بیابند؟ چگونه در این منابع جستجو کنند؟ چگونه بانک اطلاعاتی شخصی باقابلیت جستجوی آسان ایجاد کنند؟ چگونه از اطلاعات موردنیازشان فیش الکترونیک تهیه کنند؟ چگونه این فیش‌ها را در بانک‌های اطلاعاتی شخصی ذخیره کنند؟ و چگونه با صرف زمان کم و دقت کافی، اقدام به تهیه لیست منابع یا مراجع کنند. پاسخ به سؤالات فوق و روش‌های کاربردی آن در استفاده از ابزارهای مدیریت استناد نهفته است [۳].

ابزارهای مدیریت استناد به نرم‌افزارها یا برنامه‌های کاربردی اطلاق می‌شود که برای ذخیره و مدیریت استنادهای کاربران و یا ایجاد کتاب‌شناسی برای آن‌ها طراحی‌شده‌اند. بااین‌حال، این ابزارها به‌هیچ‌وجه مشابه هم نیستند و اغلب ازلحاظ ویژگی‌هایی نظیر مدل توزیع (مبتنی بر وب، قابل‌نصب بر روی رایانه و غیره)، رایگان یا انحصاری متفاوت هستند؛ بنابراین، قبل از انتخاب هر یک از این ابزارها، بررسی امکانات هر یک بسیار ضروری است. نرم‌افزارهای مدیریت استنادها ازلحاظ مدل توزیع به چهار دسته شامل قابل‌نصب بر روی رایانه (مبتنی بر desktop)، مبتنی بر وب، مبتنی بر مرورگر، یا ترکیبی تقسیم می‌شوند. هر یک از این مدل‌های توزیع به مدل انحصاری (proprietary) و یا مدل منبع باز (Open Source) تقسیم‌شده‌اند[۴۵] که رایگان یا مستلزم پرداخت هزینه هستند.

منبع باز بدین معنا است که صاحبان نرم‌افزارها، کد منبع را در اختیار برنامه‌نویسان قرار دهند تا مطابق نیازهای خود آن را سفارشی سازند. دلایل اصلی برای انتخاب راه‌حل‌های منبع باز شامل صرفه‌جویی در هزینه، آزادی از قیدوبندهای فروشندگان، توانایی سفارشی‌سازی، برخورداری از پشتیبانی استاندارد و کارایی ناشی از توسعه نرم‌افزار است. مشکلات استفاده از منبع باز عبارت‌اند از هزینه‌های پنهان در ارتباط با اجرا، مشکلات مربوط به حصول اطمینان از سازگاری و پشتیبانی بعد از به‌روزرسانی، عدم پشتیبانی مناسب، قابلیت استفاده ضعیف و عدم انتخاب است.

نرم‌افزارهای قابل‌نصب بر روی رایانه نظیر Bookends, Paper, JabRef به‌صورت انحصاری و رایگان موجود هستند. کاربران پس از تهیه این‌گونه نرم‌افزارها آن را بر روی رایانه شخصی خود نصب می‌کنند و با فرض اینکه مشکلی برای سخت‌افزارشان پیش نیاید، این برنامه‌ها در رایانه‌شان بدون تغییر باقی می‌مانند تا زمانی که به‌روزرسانی و یا حذف شوند. این مدل، سال‌ها بدین شکل بوده است و مزایا و معایبی دارد: اول اینکه کاربر محدود به برنامه موجود بر روی رایانه خود است و متکی به اتصال به اینترنت نیست. این نرم‌افزار اغلب دارای ویژگی‌های متمایز، مانند امکان جستجو در پایگاه داده‌های انتخابی از طریق رابط کاربری آن، هماهنگی با دستگاه‌های تلفن همراه و یا اتصال به منابع از طریق سرورهای proxy است. بااین‌حال، ممکن است این برنامه‌ها وابسته به یک سیستم‌عامل خاص باشند، مثلاً Bookends و Paper، فقط در سیستم‌عامل Mac قابل‌اجرا هستند و یا مجوز استفاده بر روی یک رایانه را داشته باشند. داده‌ها به‌صورت محلی ذخیره‌شده و تحت کنترل کاربر باقی می‌مانند، اما ممکن است داده‌ها در مواردی نظیر حذف تصادفی و یا مشکلات سخت‌افزاری آسیب‌پذیر باشند [۴۵].

ابزارهای مدیریت استناد مبتنی بر وب نظیر EasyBib, Connotea, BibMe, BibSonomy, CiteULike و ISI EndNote به‌طور کامل از طریق اینترنت عمل می‌کنند. این نرم‌افزارها در یک مرورگر وب اجرا می‌شوند و از هر رایانه و یا دستگاه متصل به اینترنت قابل‌دسترسی هستند. برخی مانند RefWorks و EasyBib نسخه‌های تلفن همراه پیشرفته را هم ارائه می‌دهند. داده‌ها با استفاده از رایانش ابری ذخیره می‌شوند و از خرابی‌های رایانه شخصی در امان هستند، اما چندمنظوره بودن رایانش ابری هم حسن و هم زیان محسوب می‌شود. به‌عنوان‌مثال قطع شدن اینترنت به‌منزله خاتمه کار با نرم‌افزار است [۴۵].

RefWorks، نرم‌افزار مدیریت ارجاع‌های تجاری مبتنی بر وب است که در سال ۲۰۰۱ میلادی توسط شرکت C.O.S RefWorks که واحد بازرگانی شرکت (Proquest) به شمار می‌رود، طراحی و معرفی‌شده است [۶]. RefWorks برای دانشجویان مقاطع کارشناسی یا بالاتر، جهت مدیریت استناد به وجود آمد. به‌روز نبودن نرم‌افزار و جامعیت نداشتن آن ازلحاظ اتصال با کتابخانه‌ها و پایگاه‌های مختلف، دو نقص این برنامه به شمار می‌آید. راحتی و سهولت نصب و استفاده از

این نرم‌افزار نیز امتیاز آن محسوب می‌شود. بااین‌حال درمجموع، در بین محبوب‌ترین و قدرتمندترین نرم‌افزارهای مدیریت استناد قرار دارد [۲].

نرم‌افزار EndNote یکی از بهترین و جامع‌ترین نرم‌افزارهای مدیریت اطلاعات و استناد درروند پژوهش است که شرکت Thomson Reuters جهت سهولت کار پژوهشگران، به کاربران خود عرضه کرده است. با توجه به اینکه امروزه مدیریت اطلاعات علمی برای پژوهشگران حوزه‌های مختلف یک دغدغه شده است؛ EndNote کمک بسیار مؤثر و چشمگیری به پژوهشگران و نویسندگان مقالات علمی درزمینهٔ مدیریت مستندات، نوشتن مقاله‌های علمی، نشر مقاله بر اساس استانداردهای مختلف ناشرین بین‌المللی، می‌کند [۳].

از دیگر نرم‌افزارهای مدیریت استناد که در مؤسسه اطلاعات علمی تولید و عرضه‌شده است، نرم‌افزار Reference Manager است. این ابزار برای تولید، مدیریت و نگهداری پایگاه داده‌ها است که کاربر را در حفظ سوابق و خلاصه‌برداری استناد دلخواه یاری می‌رساند. با استفاده از Reference Manager، اطلاعات استناد استفاده‌شده در نگارش مقالات، پایان‌نامه، کتاب و غیره را می‌توان ذخیره کرد و در صورت نیاز بازیابی کرد [۲]. ProCite از دیگر نرم‌افزارهای ابزارهای مدیریت ارجاع‌های کتاب‌شناختی است که شرکت تامسون عرضه کرده است [۶].

در پیشینه‌های موردبررسی، صحرایی ضمن معرفی نرم‌افزارهای مدیریت استناددهی، اشاره کرد، با توجه به اهمیت بسیار بالای معتبر و موثق بودن اطلاعاتی که در نوشته‌های علمی ارائه می‌شوند، مؤلفان و پژوهشگران، نیازمند ابزارهایی هستند که آن‌ها را در فرآیند گردآوری، سازماندهی و بهره‌گیری از اطلاعات خودیاری رسانند، در حقیقت، با توجه به افزایش روزافزون منابع چاپی و الکترونیکی پژوهشگران در عصر حاضر نمی‌توانند مدیریت منابع علمی را که برای انجام تحقیقات مورداستفاده قراردادند، به‌تنهایی به عهده گیرند. بسیاری از منابع اطلاعاتی موردنیاز پژوهشگران، حتی مقاله‌های فارسی، به‌صورت الکترونیکی قابل‌دسترسی هستند و فایل‌های این مقالات و کتاب‌ها در رایانه‌های مؤلفان غیرقابل‌کنترل هستند. نرم‌افزارهای مدیریت استناددهی، در این راستا پژوهشگران را یاری می‌کنند [۲].

علیمرادی ضمن معرفی ابزارهای مدیریت استناددهی و کاربرد آن‌ها، اشاره کرد، استناد و ارجاع به متون از لوازم و بایسته‌های پژوهش و نگارش کتب و مقالات علمی است، پژوهشگر باید برای مستند کردن نوشتار خود و نیز حفظ مالکیت معنوی آثار مطالعه شده، به آن منابع استناد کند. استناد از گذشته تا روزگار کنونی، به گونه‌های بسیار صورت گرفته است. با ظهور رایانه و اینترنت، در پژوهش‌های علمی، نیز در کنار دیگر جنبه‌های زندگی بشر دگرگونی بزرگی ایجاد شد [۶]. همچنین در پیشینه‌های موردبررسی خارج کشور، Brahmi و Gall در مطالعه‌ای قالب استناددهی نسخه ۷ نرم‌افزار EndNote و نسخه ۱۱ نرم‌افزار Reference Manager را با راهنمای نویسندگان مجلات منتخب و مهم پزشکی مقایسه کردند. در این مطالعه، ۴۳ مجله برتر از لیست مجلات Brandon/Hill و Abridged Index Medicus و با توجه به ضریب تأثیرشان انتخاب شدند. برای انجام مقایسه، ۱۱ عنصر مهم سبک استناددهی انتخاب شدند، این عناصر شامل نام نویسنده، عنوان مقاله، علائم نقطه‌گذاری، سال نشر، ماه نشر، روز نشر، شماره صفحه، دوره، شماره مجله، استناددهی در داخل متن (شماره، پرانتز) و عنوان مجله بودند. نتایج نشان داد که فقط راهنمای نویسندگان چهار مجله کاملاً با فرمت استناددهی دو نرم‌افزار EndNote و Reference Manager مطابقت داشتند. از ۴۳ عنوان مجله موردمطالعه، ۱۵ عنوان (۳۵ درصد) در لیست شیوه استناددهی نرم‌افزار Reference Manager موجود نبودند، درحالی‌که ۲۰ عنوان، ۴۷ درصد در لیست شیوه استناددهی EndNote لحاظ نشده بودند. نتایج نشان داد که از ۲۱ مجله‌ای که در هر یک از دو نرم‌افزار لیست نشده بودند، ۱۱ مجله ناشرینشان انجمن‌های علمی هستند که چهار عنوان آن‌ها توسط انجمن پزشکی آمریکا منتشر می‌شوند [۷].

Ahmed و Al Dhubaib به معرفی نرم‌افزار Zotero پرداخته‌اند. آن‌ها تأکید کردند که منابع، ستون فقرات مقالات علمی هستند و پشتیبانی محتوای یک مقاله با منابع مناسب نقش مهمی در پذیرش آن‌ها دارد. منابع همچنین در ردیابی منشأ مطالعه و روش‌های مطالعه اتخاذشده، کمک می‌کنند. ازاین‌رو، دقت و صحت منابع در مقالاتی که به مجلات ارائه می‌شوند، مسئله مهمی است و در کیفیت مقاله نقش مهمی خواهد داشت. اگرچه نرم‌افزارهای متعددی برای مدیریت استناد وجود دارد، اما تهیه اکثر آن‌ها به لحاظ مالی خصوصاً برای دانشجویان امری دشوار است. ازاین‌رو، وجود نرم‌افزارهای مدیریت استناد با دسترسی آزاد یکی از نیازهای ضروری است [۸].

Zotero به‌صورت افزونه (plugin) رایگان در FireFox قرار می‌گیرد و برای مدیریت منابع توصیه می‌شود و از هر لحاظ شبیه به سایر برنامه‌های غیر رایگان مدیریت استناد نظیر EndNote است [۸].

Marino به بررسی تاکتیک‌های ارزیابی ابزارهای مدیریت استناد پرداخت، او تأکید کرد که با ظهور انواع نرم‌افزارهای مدیریت استناد طی

دهه اخیر، تعیین اینکه کدام نرم‌افزار برتر است، نه‌تنها امری دشوار بلکه تا حدودی ناممکن است. لذا، در مقاله‌اش با ادغام اصول انتخاب نرم‌افزار و اصول مربوط به مجموعه‌سازی، علاوه بر نرم‌افزار، عواملی نظیر کاربران، کتابخانه‌ها و مؤسسات دریافت‌کننده خدمات آنان را نیز در نظر گرفت. همچنین برای انتخاب نرم‌افزارهای مدیریت استناد، هشت فاکتور اساسی و کلی را تشریح کرد؛ این هشت فاکتور عبارت‌اند از مدل ارائه نرم‌افزار، نوع کاربران، اهداف نرم‌افزار، سیستم و مرورگرهای لازم برای هر نرم‌افزار، حصول اطمینان از دسترس‌پذیری نرم‌افزار، تعیین ویژگی‌های مهم نرم‌افزار متناسب با نیاز کاربران، پشتیبانی فروشندگان نرم‌افزار و هزینه‌های واقعی ناشی از مالکیت نرم‌افزار [۹].

همچنین Gilmour و Cobus-Kuo چهار نرم‌افزار مدیریت منابع مهم و مطرح CiteULike، RefWorks، Mendeley و Zotero را ازلحاظ ویژگی‌هایشان و صحت کتاب‌شناسی‌ها، مقایسه کردند. جهت بررسی ویژگی‌های مربوط به ورود و مدیریت داده‌ها، ۱۴ منبع از هفت پایگاه اطلاعاتی کتاب‌شناختی به هریک از این نرم‌افزارها وارد کردند. جهت بررسی صحت استنادها، فهرست منابع این مراجع به پنج سبک مختلف ایجاد شد. نتایج نشان داد که RefWorks دقیق‌ترین استنادها را تولید می‌کند. سایر نرم‌افزارها، هر یک در زمینه‌های متفاوت نقاط قوت داشتند، مثلاً CiteULike ازلحاظ سادگی و شبکه‌های اجتماعی، Zotero در سهولت ورود خودکار داده‌ها و Mendeley ازلحاظ مدیریت فایل‌های PDF برتری داشتند. درنهایت، نویسندگان نتیجه گرفتند که انتخاب نرم‌افزارهای مدیریت استناد باید منطبق بر نیازهای کاربران و عادات کاری آنان باشد [۱۰].

بنابراین مسئله‌ای که در این مطالعه مطرح می‌شود این است که آیا در پایگاه‌های کتاب الکترونیکی ابزارهای مدیریت استناددهی وجود دارند؟ کدام‌یک از ابزارهای مدیریت استناددهی، پرکاربردترین و کم‌کاربردترین به شمار می‌آیند. لذا این مطالعه باهدف تعیین وضعیت پایگاه‌های کتاب الکترونیکی ازلحاظ کاربرد ابزارهای مدیریت استناد انجام‌شده است.

روش‌ها:

این مطالعه از نوع کاربردی و به روش پیمایشی در سال ۱۳۹۲ انجام‌شده است، چون به بررسی میزان کاربرد ابزارهای مدیریت استناددهی در پایگاه‌ها پرداخته‌شده است، بنابراین روش پیمایشی گزینه مناسبی برای پژوهش بود. ازآنجاکه تکامل عصر الکترونیک منجر به توسعه پایگاه‌های الکترونیکی کتاب در موضوعات مختلف شده است و این پایگاه‌ها نقش به سزایی در دسترسی آسان و سریع به کتاب‌های الکترونیک مختلف را بدون مراجعه به کتابخانه جهت انجام کارهای پژوهشی ایفا می‌کند. لذا در این مطالعه سعی شده است این دسته از پایگاه‌ها به‌عنوان جامعه پژوهش برگزیده شوند؛ بنابراین جامعه آماری شامل نه پایگاه اطلاعاتی کتاب‌های الکترونیکی غیر رایگان بودند که به روش هدف‌دار انتخاب‌شده‌اند.

پایگاه‌ها شامل: Gale Virtual Reference Library، EBL، Ebook Library، Credo Reference، MyiLibrary، Ebrary، NetLibrary، Palgrave Connect، Dawsonera، Taylor & Francis eBookstore بودند.

داده‌ها با استفاده از روش مشاهده مستقیم و با استفاده از وب‌سایت ابزار ارزیابی بانک‌های اطلاعاتی علمی (http://adat.crl.edu)، گردآوری‌شده‌اند. این سایت برای تحلیل و مقایسه پایگاه‌های اطلاعاتی از داده‌های «کمیته مشترک نظام‌های اطلاعاتی» کشور انگلستان استفاده می‌کند و توسط ناشرین معتبری ازجمله Elsevier، تامسون رویترز Thomson Reuters، ProQuest و غیره پشتیبانی می‌شود [۱۱]. در این وب‌سایت نه پایگاه اطلاعاتی کتاب الکترونیک به همراه نرم‌افزارهای مدیریت استناددهی به‌کاربرده شده در آن، به‌صورت جدول نمایش داده شدند، با انتخاب پایگاه‌ها می‌توان نتایج مقایسه را مشاهده کرد و کاربرد انواع نرم‌افزارهای مدیریت استناددهی در آن‌ها را باهم مقایسه کرد. چنانچه ابزاری در پایگاه وجود داشته باشد، با علامت (√) و در غیر این صورت با علامت (–) در سایت، نمایش داده‌شده است. درواقع متغیرهای موردبررسی در این مطالعه ابزارهای Email, Endnote, RefWork, Reference Manager و ProCite بودند، داده‌های به‌دست‌آمده بعد از ورود به نرم‌افزار آماری Excel مورد تحلیل قرارگرفته‌اند.

یافته‌ها:

جدول شماره یک، نشانگر توزیع فراوانی پایگاه‌ها بر اساس ابزارهای مدیریت استناددهی مورداستفاده بود.

جدول شماره یک، حاکی از آن است که ابزارهای Email , RefWorks و EndNote هر سه با ۷۸ در صد، بیشترین کاربرد را در پایگاه‌های موردنظر داشتند، سپس Reference Manager با ۳۴ درصد و ProCite با ۲۳ درصد کاربرد، در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. در پایگاه‌های موردنظر Credo و Gale ۱۰۰ درصد، ابزارهای مدیریت استناد را استفاده کردند و در جایگاه اول قرارگرفته‌اند، درواقع پایگاه‌های

فوق، ازلحاظ کاربرد انواع نرم‌افزارها، می‌توانند مطابق با نیاز کاربران انتخاب شوند و در وقت پژوهشگران جهت استناددهی استناد صرفه‌جویی کنند، Palgrave با کاربرد ۸۰ درصد ابزارها در جایگاه دوم، MyiLibrary،Ebrary, EBL با کاربرد ۶۰ درصد در جایگاه سوم، Dawsonera با کاربرد ۴۰ درصد جایگاه چهارم و NetLibrary با کاربرد ۲۰ درصد در جایگاه پنجم قرار گرفت. درنهایت در پایگاهTaylor & Francis eBookstore هیچ‌کدام از ابزارها به‌کاربرده نشده بود و کاربران در استفاده از این پایگاه برای کارهای علمی و دنبال کردن استنادهای کتاب‌شناختی رضایتی نخواهند داشت.

جدول شماره ۱- فراوانی ابزارهای مدیریت استناد موردبررسی در پایگاه‌های کتاب الکترونیکی

نام سایت	Email	ProCite	Redrence Manager	Endnote	RefWorks	جمع امتیازها	درصد امتیازها
Credo Reference	√	√	√	√	√	۵	۱۰۰
EBL-Ebook Library	√	—	—	√	√	۳	۶۰
Gale Virtual Reference Library	√	√	√	√	√	۵	۱۰۰
MyiLibrary	√	—	—	√	√	۳	۶
NetLibrary	√	—	—	—	—	۱	۲۰
Palgrave Connect	√	—	√	√	√	۴	۸۰
Taylor & Francis eBookstore	—	—	—	—	—	۰	۰
Dawsonera	—	—	—	√	√	۲	۴۰
Ebrary	√	—	—	√	√	۳	۶۰
جمع امتیازها	۷	۲	۳	۷	۷	–	–
درصد امتیازها	۷۸	۲۳	۳۴	۷۸	۷۸	–	–

بحث و نتیجه‌گیری:

پژوهشگران با بررسی پیشینه‌های مرتبط بامطالعه حاضر به این نتیجه رسیدند که پیشینه‌ای که بتوان یافته‌های آن را با داده‌های مطالعه حاضر، مورد مقایسه قرارداد، وجود ندارد. لذا پیشینه‌هایی که تا حدودی بامطالعه حاضر نزدیک بودند، انتخاب گردیدند و مرور و بحث‌هایی پیرامون آن‌ها شده است.

در یک نگاه کلی از یافته‌های پژوهش چنین استنباط می‌شود که ابزارهای مورداستفاده در پایگاه‌های موردنظر به ترتیب Email, RefWorks و EndNote هر سه با ۷۸ درصد بیشترین کاربرد، سپس Reference Manager با ۳۴ درصد وProCite با ۲۳ درصد در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. در پایگاه‌های موردنظر ,Credo Gale۱۰۰ درصد ابزارهای مدیریت استناد را به‌کاربرده‌اند، همان‌طور که علیمرادی اذعان کرد، استفاده از این ابزارها سبب آسانی تحقیق، در دسترس بودن استناد و سهولت جستجو می‌شود (۶) و پایگاه‌های Palgrave با ۸۰ درصد،Ebrary EBL MyiLibrary ۶۰ درصد ابزارهای مدیریت استناددهی را به‌کاربرده‌اند، بنابراین کاربران در استفاده از این پایگاه‌ها در انجام کارهای پژوهشی رضایت بیشتری خواهند داشت. همچنین صحرایی اشاره‌کرده است که با استفاده از این نرم‌افزارها می‌توان تمامی استناد موردنیاز را با یک کلیک در کتابخانه دیجیتال شخصی ذخیره کرد و در هر زمان به آن‌ها دسترسی داشت [۲]. این در حالی است که در مطالعه حاضر در پایگاه Taylor & Francis eBookstore هیچ‌کدام از ابزارها به‌کاربرده نشده بود و در Dawsonera۴۰ درصد و NetLibrary۲۰ درصد کاربرد داشته است، بنابراین پژوهشگران در استفاده از این پایگاه‌ها جهت انجام استنادهای علمی، ناراضی خواهند بود.

در مطالعه‌ای Gilmour و Cobus-Kuo نشان دادند که RefWorks دقیق‌ترین استنادها را تولید می‌کند. در مطالعه حاضر نیز RefWorks ۷۸ درصد کاربرد داشته است و بنابراین می‌تواند استنادهای دقیق در اختیار کاربران قرار دهد و رضایت کاربران را جلب کند [۱۰].

همچنین Gal Brahmi ضمن مقایسه فرمت استناددهی نسخه هفت نرم‌افزار EndNote و نسخه یازده از Reference Manager باراهنمای نویسندگان مجلات منتخب و مهم پزشکی، نشان دادند که فقط راهنمای نویسندگان چهار مجله کاملاً با فرمت استناددهی دو نرم‌افزار EndNote و Reference Manager مطابقت داشتند. از ۴۳ عنوان مجله موردمطالعه، ۱۵ عنوان (۳۵ درصد) در لیست شیوه استناددهی نرم‌افزار Reference Manager موجود نبودند، درحالی‌که ۲۰ عنوان، ۴۷ درصد در لیست شیوه استناددهی EndNote لحاظ نشده بودند و درنهایت Reference Manager

بر EndNote برتری یافت، درحالی‌که در مطالعه حاضر ازلحاظ فراوانی نرم‌افزارهای مدیریت استناد، در پایگاه‌های کتاب الکترونیک، EndNote با ۷۸ درصد بیشتر از Reference Manager که ۳۴ درصد کاربرد داشته است، برتری یافت [۷]. همان‌طور که Ahmed و Al Dhubaib تأکید کردند، تهیه اکثر نرم‌افزارهای مدیریت استناد به لحاظ مالی به‌خصوص برای دانشجویان دشوار است؛ ازاین‌رو، وجود نرم‌افزارهای مدیریت استناد با دسترسی آزاد ضرورت دارد [۸].

Gilmour و Cobus-Kuo نیز اذعان کردند که انتخاب نرم‌افزارهای مدیریت استناد باید منطبق بر نیازهای کاربران و عادات کاری آنان باشد [۱۰]. همچنین پژوهشگر دیگری چون Marino با اذعان به اصول انتخاب نرم‌افزار و اصول مربوط به مجموعه‌سازی، نه‌تنها خود نرم‌افزار را مدنظر قرارداد، بلکه عواملی نظیر کاربران، کتابخانه‌ها و مؤسسات دریافت‌کننده خدمات آنان را نیز در نظر گرفت [۹].

ابزارهای مدیریت منابع یا استنادهای علمی، جهت تسهیل در امر پژوهش و مدیریت منابع اطلاعاتی و استناد به کتاب، مقاله، پایان‌نامه و غیره استفاده می‌شوند. برای اینکه محققان رضایت بیشتری از پایگاه‌ها جهت استفاده در تحقیقات علمی داشته باشند، کاربرد نرم‌افزارهای مدیریت استنادها چون Reference Manager، Procite EndNote, RefWorks BiblioExpress, BiblioScape و غیره در طراحی پایگاه‌های علمی امری لازم به شمار می‌آیند و وجود ابزارهایی چون «ابزار ارزیابی پایگاه‌های علمی» (http://adat.crl.edu) که پایگاه‌ها را ازلحاظ مختلف ازجمله، کاربرد نرم‌افزارهای مدیریت استناد مورد تجزیه‌وتحلیل قرار می‌دهد، می‌تواند در فرآیند انتخاب پایگاه‌های الکترونیکی، خصوصاً آن دسته از پایگاه‌هایی که غیر رایگان هستند و هزینه‌ای جهت خرید آن‌ها صرف می‌شود، باعث صرفه‌جویی در هزینه و انتخاب بهتر شود، همچنین پیشنهادهایی به طراحان وب‌سایت جهت بالا بردن کارایی پایگاهشان در به‌کارگیری چنین نرم‌افزارهای مدیریت استناد داشته باشند. باید اشاره کرد، ابزاری که بتواند به زبان فارسی، پایگاه‌ها را مورد تجزیه‌وتحلیل قرار دهد، مشاهده نشده است.

یکی از چالش‌های مهمی که کتابداران به‌ویژه در بخش‌های مجموعه‌سازی و اطلاع‌رسانی با آن مواجه هستند، انتخاب بسته‌های الکترونیکی مجله‌ها و کتاب‌های الکترونیکی است. هرسال بسته‌های جدید اطلاعاتی به کتابخانه‌ها پیشنهاد می‌شود و بسته‌های قبلی برای تجدید اشتراک باید مورد ارزیابی قرار گیرد. «ابزار ارزیابی پایگاه‌های علمی» می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای مدیریت و تصمیم‌گیری در رابطه با انتخاب منابع مورداستفاده قرار گیرد [۱۱] و علت اصلی این چالش، محدودیت‌های شناختی کتابداران با پایگاه‌هایی است که می‌توانند در این زمینه یاری‌رسان فرآیند مدیریت منابع الکترونیکی آن‌ها باشد، ازاین‌رو استفاده از ابزارهایی جهت بهبود مدیریت منابع الکترونیکی همواره موردتوجه است [۱۲]. درواقع، هدف از این ابزارهای رایگان، کمک به کتابداران برای تصمیم‌گیری در مورد انتخاب و اشتراک‌های آینده منابع الکترونیکی است، چنین ابزارهایی می‌توانند اطلاعات مفصلی از پایگاه‌ها، مجلات و کتاب‌های الکترونیکی در اختیار کاربران قرار دهند و کتابداران و فراهم‌کنندگان سرویس‌های مختلف می‌توانند در توسعه این ابزار نقش داشته باشند تا زمینه‌ساز تصمیمات بهتر در مجموعه‌سازی آن‌ها باشند [۱۳].

پیشنهاد می‌گردد متخصصان اطلاع‌رسانی و طراحان پایگاه‌ها در ایجاد پایگاه‌های علمی، ابزارهای مدیریت استناددهی را جهت تسهیل در امر پژوهش و مدیریت منابع اطلاعاتی و استناد به کتاب، مقاله، پایان‌نامه و سایر منابع در نظرگیرند تا محققان رضایت بیشتری از پایگاه‌ها جهت استفاده در تحقیقات علمی داشته باشند و همچنین توصیه می‌گردد ابزارهای فارسی که بتوانند کاربرد چنین نرم‌افزارهای مدیریت استناددهی را باهم مقایسه کنند، برای پایگاه‌های فارسی ایجاد شود.

منابع

3. Sadeghi Gurjy SH. How to use EndNote: an information and citation management software. [A manual]. Ferdowsi University of Mashhad: Department of Mathematical Sciences; 2011. [In Persian]
4. Ayala C, Cruzes D, Hauge O, Conradi R. Five facts on the adoption of open source software. IEEE Software 2011; 28(2): 95-99.

References

1. Modir Amani P. A Guide to Reference Manager Software. Mashhad University of Medical Sciences: Central Library; 2010. [In Persian]
2. Sahraei N. An introduction of citation management software. Faslnameh Rahavard Noor 2012; 40: 40. [In Persian]

5. Ven K, Verelst J, Mannaert H. Should You Adopt Open Source Software? IEEE Software 2008; 25(3): 54-59.

6. Alimoradi M. Bibliographic Reference Management Tools and Their Application in Computer Research Center of Islamic Sciences Products. Faslnameh Rahavard Noor 2012; 38: 16-20. [In Persian]

7. Brahmi F. A, Gall C. Endnote and Reference Manager Citation Formats Compared To "Instructions to Authors" In Top Medical Journals. Medical Reference Services Quarterly 2006; 25(2): 49-57. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16782666

8. Ahmed K. KM, Al Dhubaib BE. Zotero: A Bibliographic Assistant to Researcher. Journal of Pharmacology and Pharmacotherapeutics 2011; 2(4): 303-5.

9. Marino W. Fore-Cite: Tactics For Evaluating Citation Management Tools. Reference Services Review 2012; 40(2): 295-310.

10. Gilmour R, Cobus-Kuo L. Reference Management Software: A Comparative Analysis of Four Products. Science and Technology Librarianship 2011; 66:1-13.

11. Abbasi Z. Jisc Adat A Useful Site For Librarians Who Act Intelligently. Journal of Information Skills and Services Ferdowsi University Central Library and Information Center 2007; 33:1. [In Persian] Available from: https://library.um.ac.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=182:1389-33&catid=94:libjournal&lang=fa

12. Bhatt J, Denick D. Jisc's Academic Database Assessment Tool as a Collection Development and Management Tool for Bibliographic Databases. Collection Management 2009; 34(3): 234-41.

13. Liam E. An Introduction to the Jisc Academic Database Assessment Tool. The Journal for the Serials Community 2009; 22(3): 199-205. Available from: https://serials.uksg.org/articles/abstract/10.1629/22199/

Determining the status of e-book databases in terms of citation management tools application

Mina Tavassoli Farahi [1] Elaheh Omatti [2*]

1. Assistant Professor, Medical Library and Information Science, Health Information Management Research Center, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran.
2. Master of Science in Medical Library and Information Sciences, Clinical Research Development Center, 17 Shahrivar Educational, Research and Remedial Center, Guilan University of Medical Sciences, Rasht, Iran.

(Received 23 Sep, 2013 Accepted 11 Jan, 2015)

Original Article

ABSTRACT

Introduction: Citation/Bibliographic management tools are used to facilitate research; management of information resources; citations to books, articles, and dissertations. Hence, the aim of this study was to determine ebook databases status in terms of citation management tools application.

Methods: This study is an applied one performed in 2013, and carried out through survey methods...Nine scientific databases have been selected using the targeted/intentional sampling method. Data was collected from the relevant websites using Academic Database Assessment Tool (ADAT) (http://adat.crl.edu) and through direct observation. The obtained data was analyzed using 'Excel' software.

Results: Results revealed that Email, RefWorks, and Endnote are the most widely used tools in scientific databases with 78 per cent each. This is followed by Reference Manager, and ProCite, representing 34 per cent and 23 per cent, respectively.

Conclusion: In order to enhance researchers' satisfaction with scientific databases in performing research, the application of citation managers, such as Reference Manager, ProCite, EndNote, RefWorks, BiblioExpress, and BiblioScape, should be seriously considered when designing scientific databases, specifically Persian ones.

Key words: EndNote, ProCite, RefWorks, Reference Manager, Reference Management.

Citation: Tavassoli Farahi M**,** Omatti E. Determining the status of E-book databases in terms of citation management tools application. Journal of Modern Medical Information Science 2015; 1(1): 57-64.

Correspondence:
Elaheh Omatti
MSc, Medical Library and Information Science
Guilan University of Medical Sciences, Guilan, Iran
Tel: +98 9111349875 Email: elahehomatti@gmail.com